The people’s Ramayana:
Voices across Castes and Regions in Telugu states
Telugu Ramayana Treasures

STG Antarvedi Krishnamacharya, Sri Ramayana Pathaka in Bhadrachalam Temple

The people of Telugu states have forged an unbreakable bond with Rama, characterized by an immense and unwavering love. It's unparalleled in its depth, with no other community embracing Rama as wholeheartedly as the Telugu people. This profound connection is evident throughout the region, with the Telugu states being utterly immersed in the majestic saga of Rama. The land of Telugu-speaking people has been purified by this all-encompassing devotion. Every village, no matter how remote, boasts at least one temple dedicated to Sri Rama Chandra. Ramayana recitals are an integral part of daily life, and the people begin every endeavor with an invocation to 'Srirama.' Even the youngest members of the community are blessed with the slogan 'శ్రీరామరక్ష- నూరేళ్ల ఆయుస్సు' (May Rama's protection be upon you, and may you live for 100 years). Rama's presence permeates every aspect of life in Telugu states, leaving an indelible mark on the people's thoughts, words, and actions.

మ. శ్రమపొందస్, క్షుధయుస్ బిపాసయునుదీరస్ గ్లిష్టకార్యాంత వి
శ్రమమొందస్, నిదురింపఃబండు కొన, నిద్రస్ మేలుకొన్నస్ వ చో
గ్రిమ భాగంబుల సర్వభూ ప్రజకుః దండ్రీ! రామచంద్రా! యట
న్న మహావాక్యమె గోచరించె సుమహానందంబు సంధించుచుస్

The Ever-Reflecting Glory of Rama Katha in Telugu

The words of **Kalpavriksha-like poets** echo everywhere across Telugu land. The **beautiful story of Rama** has taken many forms in Telugu literature—**as poetry, prose, Champu, Harikatha, Yakshagana, folk songs, Dandakams, and Keerthanas**. It has deeply touched the hearts of poets and devotees alike. Since the time of

Nannaya, the stream of **Rama Katha literature** has been flowing like a **pure and vast river**, continuing till today and uplifting countless souls. By the time **Ramayana was first composed in Telugu**, the Sanskrit versions had already flourished in **Puranas, poetry, and dramas**, enriched with new creative expressions. As a result, the **influence of Valmiki Ramayana**, along with **Adhyatma Ramayana and other sacred versions**, is clearly visible in Telugu Rama Katha. Elements that Valmiki did not mention—such as **regional traditions, cultural practices, and new imaginative details**—found their place in Telugu retellings, making them unique yet deeply connected to the original essence.

1. The Evolution of Champu Ramayanas

Let us explore the different forms in which **Rama Katha** emerged in Telugu literature, starting with **Champu Kavyas**. **What is Champu Kavya?** A **Champu Kavya** is a literary work that blends both **prose (Gadya) and poetry (Padya)**. Telugu literature has witnessed the creation of many **Champu Ramayanas**, each contributing uniquely to the grand tradition of Rama Katha. According to **Andhra literary historians**, the **earliest Telugu Ramayana** is said to have been composed by **Bhaskara Mantri (1190–1220 CE), the grandfather of Tikkana Somayaji**. However, this work is **not available today**. The first available **Telugu Ramayana** is **Ranganatha Ramayanam** by **Gona Buddhareddy**, composed in the **Desi poetry tradition**.

Key Champu Ramayanas in Telugu Literature

The first structured **Champu Ramayana** is **Bhaskara Ramayanam**, written by **Hulakki Bhaskara (14th century CE)**. After this, several **Champu Ramayanas** were composed, including:

- **Molla Ramayanam** – by **Molla (14th century)**
- **Ramaabhyudayam** – by **Ayyalaraju Ramabhadra Kavi (1540 CE)**
- **Raghunatha Ramayanam** – by **Tanjavur Raju (1673 CE)**
- **Accha Telugu Ramayanam** – by **Kuchi Manchi Thimma Kavi (17th century CE)**
- **Srimad Andhra Valmiki Ramayanam** – by **Vavikolanu Subbarao (Vasudasu, Modern Era)**

- **Gopinatha Ramayanam** – by **Venkata Kavi**
- **Champu Ramayanam** – by **Rigveda Kavi Venkatachalapati**
- **Srimad Andhra Champu Ramayanam** – by **Allamaraju Rangasayi**
- **Ramodayam** – by **Rangayya Kavi**
- **Kausalya Charitam** – by **Layagrahi Garudachala Kavi**
- **Malika Ramayanam** – by **Shatakavi** (a collective effort by Akundi Venkata Sastri, Pantula Lakshminarayana Sastri, Deva Guptapu Venkata Ramana, Kaviraju Chintalapudi Sanyasiravu, Moola Peranna Kavi, Upmaka Narayana Murthy)
- **Sri Yogananda Andhra Ramayanam** – by **Chillarige Yoganandayya Pantulu**
- **Sri Janamanchi Seshadri Sharma Ramayanam**
- **Sri Venkata Parvateshwara Kavula Ramayanam**
- **Ramayana Kalpavriksham** – by **Kavi Samrat Viswanatha Satyanarayana**

These works showcase how **Rama Katha** flourished in Telugu literature, with each poet bringing their own creative expression, devotion, and literary excellence to the timeless story of Sri Rama.

2. Dvipada Ramayanas in Telugu

Telugu poetry follows different metrical structures, broadly divided into **Vruttas (classical meters) and Jaatis (folk-based meters).**

In its metrical composition, as Appakavi stated in the verse:

"Kanda Bhedamulaarugaa ka yutsahamu taruvoju madhyamaakkaralunaidu deepiyu manjeeradvipada pattri pada chatushpada..."

The six types of Kanda (metrical variations) are prominently present: Utsaham, Taruvoju, Akkara, Dvipada, Tripada, Chatushpada, Panchapada, Shatpada, Ragada, Kalika, and Utkalika. Among these **Dvipada** belongs to the Jaati Chandas.

What is Dvipada?

The word **Dvipada** means **"two-lined verse."** Unlike classical **Chandas** where verses typically have four lines (padas), Dvipada has **only two lines per stanza.** This makes

it structurally similar to **Vedic meters** like the **Trishtubh**, which has three lines. Poetic scholars like **Vinnukota Peddanna** and **Peddiraju** (కావ్యాలంకార చూడామణి కర్త) referred to this form as **Dvipadi**, which later became popular as **Dvipada.**

Historical Development of Dvipada

- **Dvipada existed even before Nannaya's time** and gained prominence in Telugu literature.
- **Palkuriki Somanatha** is often credited as the **first poet to use Dvipada extensively**.

Scholars have defined the characteristics of the **Dvipada** meter as follows:

- Each line contains **three Indra ganas** followed by **one Surya gana** in sequence.
- It follows the **rhyme scheme (Prasa Niyama)**.
- The **first syllable of the third gana** in each line serves as the **Yati (caesura) position**.
- Each line consists of **four ganas**, maintaining a total syllabic count of **no less than 15 matras and no more than 18 matras**.

For long time, **Dvipada was merged with other poetic forms like Manjari Dvipada, Taruvoju, and Dviradagalaragada**, before evolving into an **independent metrical tradition.** Dvipada became the foundation for later meters like **Seesa, Ataveladi, and Tetagiti**, playing a crucial role in Telugu poetry.

Dvipada Ramayanas in Telugu

The **first known Ramayana in Dvipada** was **Ranganatha Ramayanam** by **Gona Buddha Reddy.** This pioneering work set the stage for many later adaptations of the **Valmiki Ramayana** in Dvipada by various poets, including:

- **Annamacharya**
- **Kattavaradaraju**
- **Ganapavarapu Venkata Kavi**

- **Bhosale Ekoji**
- **Chada Raghava Reddy**
- **Eleshwarapu Subrahmanya Sastri**

Even in **modern times**, over **ten poets** have composed **Dvipada Ramayanas**. Just as **Anushtubh** is the **fundamental meter** in Sanskrit poetry, **Dvipada** holds a similar primary place in Telugu literary tradition. It remains an essential form for narrating great epics like the **Ramayana.**

3. Shlesha Ramayana Kavyas in Telugu

Telugu literature has explored the **Ramayana** in various poetic forms such as **Champu, Dvipada,** and others. Among these, **Shlesha Kavyas (double-meaning poetry)** stand out as a remarkable literary achievement.

What is Shlesha Kavya?

- **Shlesha (Pun or fun) Kavya** refers to poetry where a **single word conveys multiple meanings**, often telling **two or more different stories simultaneously.**
- Shlesha Kavyas are primarily known for their scholarly depth and satirical essence. Expressing multiple meanings through a single word requires extraordinary intellect and poetic mastery. While composing a single verse with dual meanings is challenging, writing an entire epic in this style is an even greater feat, demonstrating the poet's remarkable talent.
- Such poetry can be either **intellectual (Pāṇḍitya-pradhāna)** or **satirical (Vyāngya-pradhāna).**

Origins of Shlesha Poetry

The birthplace of such Shlesha Kavyas is **Sanskrit** literature. Many poets have written epics where each verse can be interpreted in two distinct ways. Some notable Sanskrit Shlesha Kavyas include:

1. **Raghava-Pandavīyam** – Kaviraja Suri
2. **Raghava-Naishadhīyam** – Haradatta Suri
3. **Raghava-Pandava-Yādavam** – Chidambara Sumati
4. **Sapta-Sandhāna Mahākāvya** – Megha Vijaya

These works are also called **Anekartha Kavyas** (poems with multiple meanings) because they incorporate multiple interpretations within a single structure.

Types of Shlesha Kavyas

Based on the number of stories embedded within a single poem, they are classified as:

- If a single poem conveys two stories, it is a **Dvyarthika Kavya** (e.g., Ramayana+Mahabharata);
- If it contains three stories, it is a **Tryarthika Kavya**;
- If it carries four stories, it is known as **Chaturarthika Kavya**.

However, regardless of the number of stories, all such works are generally referred to as **Dvyarthika Kavyas**. Using limited words to convey multiple interpretations is followed in different poetic methods, such as **Shlesha**, **Anuloma-Viloma poetry**, **Garbha Kavya**, and **Kshuthaka Chitra poetry**.

Anuloma-Viloma Poetry (Palindrome Poetry)

One of the techniques used in these Kavyas is **Anuloma-Viloma (palindromic poetry)**, where:

- A verse, when read **normally (Anuloma - top to bottom),** tells **one story.**
- The same verse, when read **in reverse (Viloma - bottom to top),** tells **a different story.**

This creates two separate narratives within the same text. These Kavyas are also known as **Gati-Pratyagati Kavyas** or **Pratiloma Kavyas**, and composing them is an extremely difficult task, and **no full-length Telugu work exists** in this style. However, **Pingali Suranna's Kalā-Pūrṇodaya** contains an **Anuloma-Viloma verse.** Composing **Dvyarthika Kavyas** in Telugu is extremely challenging. It requires profound mastery of the language, and even if one succeeds in creating a technically correct poem, it may not always captivate readers with poetic brilliance. However, **Pingali Surana** achieved both literary excellence and technical prowess, earning a distinguished place among classical Telugu poets.

Shlesha Ramayana in Telugu

The first known **Shlesha Kavya** in Telugu was written by **Vemulavada Bheemakavi**, titled **Raghava Pandaviyam**. Unfortunately, this work has been lost over time. The earliest available **Shlesha Kavya** in Telugu is **Raghava Pandaviyam** by **Pingali Surana**, composed in the 16th century, which simultaneously narrates:

1. **Ramayana (Raghava's story)**
2. **Mahabharata (Pandavas' story)**

రెండర్థంబుల పద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా కుండుం దద్గతిఁ గావ్య మెల్ల నగునే
నోహో! యనం జేయదే పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగుకబ్బం బద్భుతం బండ్రు ద
క్షుండెవ్వాఁ డిల రామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిస్ (పీఠిక-10)

Poetic Brilliance of Pingali Surana

Pingali Surana himself highlights the difficulty of writing a poem with dual meanings and integrating the stories of both **Ramayana and Mahabharata** within a single work: *"It is already difficult to compose a single verse with two meanings, Who can then weave together the stories of the Ramayana and Mahabharata into one grand epic? This requires extraordinary scholarship and poetic genius."*

Example of a Shlesha Verse from Raghava Pandaviyam

This verse from Raghava Pandaviyam describes two different events—**Rama breaking Shiva's bow** in the Ramayana and **Arjuna piercing the rotating fish target** in the Mahabharata.

అనుపమ దివ్య విక్రమ సమగ్రుఁడు రామవిభుండు జిష్ణుఁడా
యనితర భేద్య రౌద్ర ధనువశ్రమభంగిగ వంచి
బాహులీ ల నెరసి నభ్రగానిమిషలక్ష హృదంబకవృత్తి
నుర్వరా జన హృదయాక్షివర్తనముఁ జాలఁగ నద్భుతవార్ధిస్ ముంచుచుస్ 2-56

Interpretation as Ramayana:

- **Anupama Divya Vikrama Samagra Vibhudu** = The incomparable and supremely valiant Lord Rama
- **Jishnudu** = The victorious one (Rama)
- **Raamavibhuḍu** = Sri Ramachandra
- **Anitara Bhedya** = Impossible for others to penetrate
- **Raudra Dhanus** = The bow of Rudra (Shiva)
- **Ashrama Bhangiga Vanchi** = Effortlessly bending and breaking it
- **Abhraga Animesha Laksha Hrith Ambaka Vruttin** = Delighting millions of celestial beings (Devas)
- **Urvara Jana Hridaya Akshi Vartanam** = Captivating the hearts and eyes of the people
- **Chaalaga** = Excessive / Abundant
- **Adbhuta Vardhin Munchuchun** = Immersing them in an ocean of wonder
- **Bahulilan Nerasi** = Radiating his strength through his arms

Meaning: Lord Rama, with his unparalleled might, effortlessly broke Shiva's bow, astonishing both the celestial beings and the earthly spectators.

Interpretation as Mahabharata:

- **Anupama Divya Vikrama Samagra Vibhudu** = The incomparable and supremely valiant warrior Arjuna
- **Jishnudu** = The victorious one (Arjuna)
- **Raamavibhuḍu** = A Beautiful Lord
- **Anitara Bhedya** = Impossible for others to pierce
- **Raudra Dhanus** = The fierce bow
- **Ashrama Bhangiga Vanchi** = Effortlessly aiming and striking
- **Abhraga Animesha Laksha Hrith Ambaka Vruttin** = Targeting the motionless fish's eye (Matsya Yantra)
- **Urvara Jana Hridaya Akshi Vartanam** = Captivating the hearts and eyes of the spectators
- **Adbhuta Vardhin Munchuchun** = Immersing them in an ocean of wonder
- **Bahulilan Nerasi** = Radiating his strength through his arms

Meaning: Arjuna, with his supreme valor, aimed at the revolving fish's eye by looking at its reflection and pierced it with his arrow, astonishing the gathered kings and spectators.

This single verse artistically narrates both Rama breaking Shiva's bow and Arjuna piercing the Matsya Yantra, showcasing the poet's mastery in **Shlesha poetry**.

Later Shlesha Kavyas in Telugu

Following the tradition of **Raghava Pandaviyam**, many poets composed **Shlesha Kavyas** centered around the Ramayana. Some notable works include:

- **Ramakrishna Vijayam** – Mariganti Singaracharyulu
- **Achalatmaja Parinayam** – Tirumala-Bukkapattanam 'Kireeti' Venkatacharyulu
- **Dharatmaja Parinayam** – Kottalanka Mrutyunjayulu
- **Shivaramabhyudayam** – Poduru Pedaramayatya
- **Lanka Vijayam (Ravana Damniyam)** – Pindiprolu Lakshmanakavi
- **Raghava Vasudeviyam** – Kottapalli Singaracharyulu
- **Ramakrishna Upakhyanam** – Sripada Venkata Chalapathi
- **Khalakarna Vishayana Ramayanam** – Pannala Brahmanna
- **Nirvachana Bharata Garbha Ramayanam** – Ravipati Lakshminarayana
- **Andhra Raghava Pandaviyam** – Ravuri Doraswami Sharma
- **Raghava Naishadhiyam** – Ravuri Doraswami Sharma
- **Raghava Pandava Yadaviyam** – Elakuchi Bala Saraswathi
- **Yadava Raghava Pandaviyam** – Nelluri Veeraraghava Kavi
- **Ramakrishnarjuna Rupanarayaneyam** – Oruganti Somashekara Kavi
- **Raghava Pandava Yadaviyam** – Ayyagari Veerabhadra Kavi
- **Nala Yadava Raghava Pandaviyam** – Maringanti Singaracharyulu

These works continue the rich tradition of **Shlesha poetry**, showcasing Telugu poets' linguistic mastery and literary excellence.

4. Tryarthika Kavyam (Triple-Meaning Poetry)

After the success of **Dvyarthika Kavyas** (poems with dual meanings), poets sought to push the boundaries of poetic ingenuity even further. This led to the emergence

of **Tryarthika Kavyas**, where a single verse conveys three different narratives. One such remarkable work is **Yadava Raghava Pandaviyam**, composed by **Nelluri Veeraraghava Kavi**.

Example Verse from Yadava Raghava Pandaviyam

ఆ. "శ్రీల కిరవు బహుళసితభానుకులులకు నాటపట్టు సజ్జనాస్పదంబు మహి నయోధ్య కాంతి మధురసాలోజ్జ్వల నాఁగ పురి దనర్చు నవ్యలీల.

This verse carries three distinct meanings, narrating the stories of the **Yadavas (Krishna's lineage), Raghavas (Rama's lineage), and Pandavas (Mahabharata heroes)** simultaneously.

Interpretation as Yadava Story:

- **శ్రీలకు + ఇరవు Śrīlaku + Iravu** → A place for wealth and prosperity
- **బహుళ + సీత + భాను + కులులకున్ + ఆటపట్టు Bahula + Sītha + Bhānu + Kululakun + Āṭapaṭṭu** → A stronghold for multiple rulers of the lunar dynasty (Chandravamsa)
- **సజ్జన + ఆస్పదంబు Sajjana + Āspadambu** → A haven for virtuous people
- **మహిన్ Mahin** → In this world
- **అయోధ్య Ayōdhya** → An unconquerable city
- **కాంతిన్ Kāntin** → Radiating brilliance
- **మధుర + సాల + ఉజ్జ్వల Madhura + Sāla + Ujjvala** → The city of **Mathura**, adorned with shining ramparts
- **నాఁగపురి Nāgapuri** → The city of **Dwarka**
- **నవ్యలీల Navyalīla** → Filled with Krishna's divine pastimes
- **Tanar̄chu** → Oppu (Agree / Accept)

Interpretation as Raghava Story (Ramayana):

- **బహు + లసిత + భాను కులులకు Bahu + Lasita + Bhānu Kululaku** → A place for the famous warriors of the **Solar dynasty (Suryavamsa)**
- **మహిన్ అయోధ్య + నాగ + పురి తనర్చు Mahin Ayōdhya + Nāga + Puri Tanar̄chu** → **Ayodhya**, the glorious capital city
- **కాంతిన్ Kāntin** → Radiating with Rama's divine aura
- **మధుర + సాల + ఉజ్జ్వల Madhura + Sāla + Ujjvala** → Its ramparts shine with unmatched beauty

Interpretation as Pandava Story (Mahabharata):

- **మధుర Madhura** → **Sweet (Pleasing)**, referring to the grandeur of Hastinapura
- **నాఁగపురి Nāgapuri** → Referring to **Hastinapura**, the city of the Kuru dynasty
- **నవ్యలీల + తనర్చు Navyalīla + Tanar̄chu** → An abode of fascinating new adventures

This verse brilliantly intertwines the **Yadava, Raghava, and Pandava** stories in a seamless poetic flow, showcasing the poet's extraordinary skill.

5. Satirical Poetry (Tittu Kavithvam) in the Ramayana

Telugu literature has a rich tradition of **Tittu Kavithvam (satirical poetry)**, which is often considered a branch of **Shlesha Kavyas**. This genre emerged as an artistic expression of frustration or distress, where poets, when deeply hurt or disappointed, channelled their emotions into poetic satire. Even within this tradition, the **Ramayana** has maintained a prominent place. One notable poet in this genre is **Pindiprolu Lakshmana Kavi**, who composed **Lanka Vijayam**, a two-canto epic using satirical poetry. In this work, the poet cleverly combines **personal grievances with the timeless tale of Rama**, weaving criticism into his verses while maintaining literary excellence.

Similarly, **Pannala Brahmanna** composed **Khalakarna Vishayana Ramayanam**, employing satirical poetry to depict the **Ramayana** in a unique style.

These works demonstrate that the **Ramayana** remains a central inspiration across multiple literary genres, including **Shlesha Kavya, Anuloma-Viloma poetry, and Satirical Kavya**, proving its enduring impact on Telugu literary tradition.

6. The Ramayana in Sub-Narratives (Upakhyanas)

After **Maharishi Valmiki** composed the Ramayana in Sanskrit, **Vyasa Bhagavan** integrated the story of Rama into various **Puranas** as a sub-narrative (**Upakhyana**). The Ramayana appears in:

- **Bhagavata Purana (Ninth Canto)**
- **Mahabharata (Aranya Parva)**

Similarly, in Telugu literature, despite the existence of full-fledged **Ramayanas**, several poets incorporated the Ramayana as a sub-narrative in their works. Examples include:

- **Ramopakhyana in the Mahabharata**
- **Ramopakhyana in the Bhagavata Purana**
- **The Ramayana in the Harivamsa**
- **The Ramayana as part of Yayati Charitra**

These instances highlight how the **Ramayana was interwoven into multiple literary and scriptural traditions** beyond standalone epics.

ఖండ కావ్యాలలో రామ కథ

7. The Ramayana in Khanda Kavyas (Minor Epics)

While the **Ramayana** was primarily composed as a **Maha Kavya (grand epic)**, its themes were also explored in the **Khanda Kavya** (minor epic) tradition.

According to **Sahitya Darpana**, poetic compositions are classified into three forms:

1. **Maha Kavya** – A structured epic with **Sarga Bandha (canto divisions)**, following the **Panchasandhi framework** (five narrative segments) and enriched with **various Rasas (emotions)**.
2. **Khanda Kavya** – A **fragment of a Maha Kavya**, narrating a **single episode** in an independent poetic form. **Vishwanatha** defines Khanda Kavya as:
   "Khandakavyam bhavet kavyasyaikadeshanusarich"
   (Khanda Kavya is a standalone piece derived from a larger poetic narrative.)
3. **Kosham** – A collection of standalone verses.

Khanda Kavyas are sometimes referred to as **Kshudra Kavyas**, but the term **"Kshudra" does not imply inferiority**—it simply means **"concise or short"**. **Laghu Kavyas** (short poems) gained immense popularity, and several **Khanda Kavyas** narrate the **Ramayana** in Telugu.

Examples of **Ramayana-based Khanda Kavyas** include:

- **Sandhya Savitri**
- **Udata Bhakti**
- Several other poetic works inspired by minor episodes from the Ramayana.

These compositions **focus on specific incidents** from the Ramayana rather than retelling the entire epic.

8. Uttara Ramayana (Later Ramayana Traditions)

Many poetic works have been composed focusing exclusively on the **Uttarakanda** (the last book of the Ramayana), often considered a later addition to Valmiki's text. Some notable works include:

- **Nirvachana Uttara Ramayanam** by **Tikkana**
- **Uttara Ramayanam** by **Kashabhupati Vithala Raju** (written in Dwipada meter)
- **Uttara Ramayanam** by **Kankanti Paparaju**
- **Govinda Ramayanam**
- **Nirvachana Uttara Ramayana Shesha**

These works explore Rama's **later life, his rule in Ayodhya, the fate of Sitha, and the concluding events of the epic**. Through **Upakhyanas, Khanda Kavyas, and Uttara Ramayanas**, the **Ramayana's influence extended across diverse literary traditions**, ensuring its continued **relevance and adaptation** in Telugu literature.

9. The Ramayana in Folk Literature

It is no exaggeration to say that **folk literature** has breathed life into the **Ramayana**. Several regional and oral traditions have preserved and celebrated Rama's story through **folk Ramayanas**, which have been passed down for generations. Some notable ones include:

- **Kuchikonda Ramayanam**

- **Sharada Ramayanam**
- **Dharmapuri Ramayanam**
- **Ramakatha Sudharnavam**
- **Moksha Gunda Ramayanam**
- **Sookshma Ramayanam**
- **Sankshepa Ramayanam**
- **Guththenadeevi Ramayanam**
- **Adhyatma Ramayanam**
- **Chitti Ramayanam**

Additionally, several folk **songs and ballads** based on the Ramayana have become an integral part of the oral tradition, such as:

- **Srirama Dandamulu**
- **Ramayana Gobbipata**
- **Srirama Javili**
- **Adavi (forest ballads)**
- **Shanta (peace hymns)**
- **Pendli Setu (wedding songs related to Rama's marriage)**
- **Govinda Namamulu (devotional songs invoking Rama's name)**
- **Urmila Devi Nidra (songs depicting Urmila's sacrifice)**
- **Lakshmana Devara Navvu (Lakshmana's laughter)**
- **Putrakamishti Patalahoma (sacrificial rituals for begetting children)**
- **Kusha-Lava Yuddham (battle of Kusha and Lava)**
- **Kushalayakam (the story of Kusha and Lava's return to Ayodhya)**

These **folk Ramayanas** continue to resonate with people, as many of these songs remain **popular and widely sung even today**.

10. The Ramayana in Keertanas (Devotional Hymns)

Among the **nine forms of Bhakti (devotion)**, **Sankirtana (devotional singing)** is considered one of the most powerful. Many **Vaaggeyakara (composer-saints)** composed keertanas that **glorified Lord Rama** and brought people closer to the divine.

Notable composers who wrote **Ramayana-based Keertanas** include:

- **Annamacharya (Annamayya)**
- **Bhakta Ramadasu (Bhadrachala Ramadasu)**
- **Saint Tyagaraja**
- **Tumu Lakshmi Narasimha Dasu**
- **Kshetrayya**
- **Narayana Teertha**
- **Adhyatma Ramayana Keertanas**
- **Parankusha Dasu Keertanas**
- **Prayaga Rangasharma's Keertanas**
- **Sonti Sitaramayyagaru's Keertanas**
- **Mysore Vasudevachari's Keertanas**
- **Patnam Subrahmanya Ayyar's Keertanas**

These **composers and saints** have **immortalized the Ramayana in devotional music**, offering their compositions at **the feet of Sri Rama**. Thus, the **Ramayana's influence is not confined to classical epics but extends into folk traditions and devotional music**, making it a **living tradition that continues to inspire generations**.

11. The Ramayana in Yakshagana

Though the name **Yakshagana** has Sanskrit origins, it is a **traditional Indian musical-theatrical art form**, deeply rooted in **regional storytelling traditions**. Telugu Yakshagana, in particular, has beautifully absorbed the **Ramayana's themes and narratives**, blending them with **music, dance, and dramatic expressions**.

Notable **Ramayana-based Yakshaganas** include:

- **Velpuri Venkata Kavi's Ramaleela Yakshaganam**
- **Mummadi Devula Tirumala Kavi's Geeta Raghunandanam**
- **Srinadu Venkatarya Kavi's Ramayana Yakshaganam**
- **Malli Basava Reddy's Srimad Rama Vara Mayana Yakshaganam**
- **Ugirala Papayya's Ramanaataka Yakshaganam**
- **Nidaduru Venkatacharya Kavi's Samagra Rama Nataka Yakshaganam**
- **Dharmapuri Ramayanam**
- **Adhyatma Ramayanam**

- **Mitte Mari Ramayanam**
- **Sugriva Vijayam**
- **Kommalapati Ramayanam**
- **Sundarakandam**
- **Sita Swayamvaram**
- **Sita Kalyanam**
- **Sri Rama Natakam**
- **Rama Pattabhishekam**
- **Shanta Kalyanam**
- **Ahalya Sankrandanam**
- **Sri Rama Vijayam**
- **Ramadasu Natakam**
- **Veedhi Bhagavatamulu** (street performances of Bhagavata tales)
- **Bhagavatula Hari Padamulu** (songs in praise of Hari)
- **Bommalaatam (puppet plays)**
- **Santha Veluru Kushalava Natakam**

Each of these works presents Rama's story in a **musical and theatrical format**, making it accessible and engaging for audiences. The **Yakshagana tradition** continues to keep the **essence of the Ramayana alive** through its **melodious compositions and dramatic storytelling**.

12. The Ramayana in Harikatha

Harikatha, a **unique Telugu literary and musical tradition**, combines **storytelling, singing, and moral discourse** to entertain and educate audiences. It is one of the most **beloved forms of devotional storytelling**, and the **Ramayana** has played a **central role** in this tradition.

Some significant **Ramayana-based Harikathas** include:

- **Mokshagunda Ramayanam**
- **Yadartha Ramayanam**

In addition, **Harikatha exponents** have narrated individual episodes from the Ramayana, transforming each **significant event** into an **enchanting standalone Harikatha performance**.

The **Harikatha tradition** has ensured that the **Ramayana remains a living and evolving narrative**, touching the hearts of **devotees and listeners** with its **divine essence and musical appeal**.

13. The Ramayana in Burrakatha

Burrakatha is a **unique oral storytelling tradition** that belongs exclusively to the **Telugu people**. It is a **popular folk art form**, characterized by a **blend of poetry, prose, humor, rhythm, and melody**, making it an entertaining yet deeply **philosophical** storytelling medium.

The **Ramayana** has found a **special place** in Burrakatha, with several well-known **narratives** gaining immense popularity. Some of the most famous **Ramayana-based Burrakatha performances** include:

- **Nadira Sampoorna Ramayanam**
- **Sri Rama Jananam** (Birth of Sri Rama)
- **Sita Kalyanam** (Marriage of Sita and Rama)
- **Paduka Pattabhishekam** (Coronation of Rama's sandals)
- **Sugriva Vijayam** (Victory of Sugriva)
- **Lanka Dahanam** (Burning of Lanka)
- **Ravana Samharam** (Destruction of Ravana)
- **Lava Kusha** (Story of Lava and Kusha)

Apart from these major narratives, **many other Burrakathas** based on **Ramayana episodes** have emerged over time, reflecting the **deep cultural and spiritual impact of Rama's story**.

14. The Ramayana in Proverbs and Folk Sayings

The influence of the **Ramayana** extends far beyond literature, performances, and storytelling. It has **deeply permeated everyday language**, especially through **folk sayings, idioms, and proverbs**. These expressions, often filled with **wisdom and humor**, continue to be used in **day-to-day conversations** by common people. Some notable examples include:

- **అగస్త్య భ్రాత** Agastya Brata (Agastya's Brother)

- **అంగద రాయభారం** Anga Rayabhaaram (Angada's Diplomacy)
- **అలో లక్షణ** Alo Lakshmana (A surprising turn of events)
- **రామ-రావణ యుద్ధం** Rama-Ravana Yuddham (A battle between good and evil)
- **కలియుగ రావణాసురుడు Kaliyuga Ravaanasurudu** (A modern-day Ravana)
- **ఉడతా భక్తి** Udataa Bhakti (A small but sincere devotion, like the squirrel in Ramayana)
- **చుప్పనాతి సూర్పనఖ** Chuppanaati Soorpanakha (Someone cunning like Surpanakha)
- **తా జెడ్డ కోతి వనమంతా చెడిచింది** Taa Jedda Kothi Vanamanthaa Chedichindi (A single bad influence can ruin an entire community)
- **సీత పుట్టుక లంకకు చేటు** Sitha Puttuka Lankaku Chetu (A significant event leading to unexpected consequences)
- **కట్టే, కొట్టే, తెచ్చే** Katte, Kotte, Techche (Everything has a consequence)
- **రామాయణమంతా విని రాముడికి సీత ఏమవుతుంది అన్నట్టు** Ramayanamanthaa Vini Ramudiki Sitha Emavutundi Annattu (Hearing an entire story but missing the most important detail)
- **రామబాణం** Ramabaanam (An unfailing solution, like Rama's arrow)
- **రామరాజ్యం** Ramarajyam (A just and ideal rule, as in Rama's kingdom)
- **విశ్వామిత్ర సృష్టి** Viswaamithra Srushti (A powerful creation, like Viswaamithra's divine works)
- **లంకలో పుట్టిన వారెల్లా రాక్షసులే** Lankalo Puttina Vaarella Rakshasule (All those born in Lanka are demons)
- **వాలి-సుగ్రీవులా ఉన్నారే** Vaali-Sugreevula la Unnaare (Two people constantly at odds, like Vali and Sugriva)
- **ఇంటిగుట్టు లంకకు చేటు** Intiguttu Lankaku Chetu (An internal issue leading to great disaster, like Vibhishana's betrayal of Lanka)

These **proverbs and sayings** are a testament to how deeply the **Ramayana is woven into the Telugu cultural consciousness**. They **preserve moral lessons** while ensuring that the **legacy of the Ramayana** remains an **inseparable part of Telugu identity**. Telugu people have **not just embraced the Ramayana in literature and performances**, but have also **infused its essence into their daily lives**, making it **a living tradition** that continues to **guide and inspire generations**.

తెలుగులో రామ కథ వెలుగులు.....

శ్రీరాముడన్నా రామకథన్న తెలుగువారికి అనిర్వచనీయమైన అనుబంధం, అనుపమానమైన ఆనందం. రామకథతో తెలుగుజాతి మమేకమైనట్లు, మరే జాతి సమ్మిళితం కాలేదనిపిస్తుంది. తెలుగు నేలపై ఆమమేకత అణువణువున అభాసిస్తుంది. తెలుగుజాతి రామకథాసుధాబ్దిలో మునిగితేలింది. తెలుగుభాష 'పావనరామ నామ సుధారసపానం'తో పవిత్రమైంది.

తెలుగు నేల పల్లెపల్లెలో రామమందిరాలు రామభజన బృందాలు దర్శనమిస్తాయి. శ్రీరామాయణం తెలుగు వారికి నిత్యపారాయణం. సదా శరణ్యం. వారు శ్రీరామ అని వ్రాసిన తరువాతే దేనినైనా వ్రాస్తారు. చంటిపాపలకు సైతం నీళ్ళుపోస్తు 'శ్రీరామరక్ష- నూరేళ్ల ఆయుస్సు' అంటూ ఆంధ్ర మాతలు గోముగా పలుకుతారు.

మ. శ్రమపొందన్, క్షుధయున్ బిపాసయునుదీరన్ గ్లిష్టకార్యాంత వి

శ్రమమొందన్, నిదురింపఁబండు కొన, నిద్రన్ మేలుకొన్నన్ వ చో

గ్రిమ భాగంబుల సర్వభూ ప్రజకుః దండ్రీ! రామచంద్రా! యట

న్న మహావాక్యమె గోచరించె సుమహానందంబు సంధించుచున్   అన్న కల్పవృక్షకారుడి వాక్యాలు తెలుగు నేలపై సర్వేసర్వత్ర ప్రతిబింబిస్తుంటాయి.

హృద్యమైన రామకథ పద్యంగా, గద్యంగా, చంపూగా, హరికథగా, యక్షగానంగా, జానపదగీతంగా, దండకాలుగా,కీర్తనలుగా తెలుగసాహిత్యంలోని వివిధ ప్రక్రియలలో ఒదిగిపోయింది. కవిజన భక్తబృందాల మదిలో ఓలలాడింది. నన్నయ కాలం నుండి నేటిదాక రామకథా సాహిత్య వాహిని విమల వియన్నదీ తరంగాలుగా తరలివస్తున్నది. ఎందరినో తరింపజేస్తున్నది.

తెలుగులో తొలిగా రామాయణము రూపుదిద్దుకునే సమయానికే సంస్కృతంలో రామ కథ పురాణాలలోనూ కావ్య నాటకాదులలోనూ నవీన కల్పనా చమత్కృతులతో సుందర ఆకృతి దాల్చింది . దానివల్ల తెలుగు రామ కథపై వాల్మీకి

రామాయణం తో పాటుగా అధ్యాత్మ రామాయణం ఇతర ఆర్ష రామాయణాలు పురాణ కావ్య నాటకాది ప్రభావం కూడా ప్రత్యక్షంగా కనిపిస్తుంది వాల్మీకి వచించని విషయాలు ప్రాంతీయ ఆచార వ్యవహారాలు నవ్య కల్పనాధులు మొదలైన అంశాలు తెలుగు రామ కథలో చోటుచేసుకున్నాయి.

ఏ ఏ ప్రక్రియలలో రామ కథ తెలుగులో వెలుగు చూసిందో వాటిని వరసక్రమంగా తెలుసుకుందాం.

చంపూ కావ్యాలు

గద్యము పద్యము కలసిన రచనకి చంపూ అని పేరు. తెలుగులో సముద్భవించిన చంపూ రామాయణాల గురించి తొలిగా తెలుసుకుందాం.

తెలుగులో వెలుగు చూసిన తొలి రామాయణంగా తిక్కన సోమయాజి పితామహుడైన భాస్కర మంత్రి (క్రీ.శకం.1190-1220) రచించినదేనని, ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రకారులు చెబుతున్న మాట. అయితే ఈ కావ్యం అలభ్యం. లభ్యతలో ఉన్న తొలి రామాయణంగా గోన బుద్ధారెడ్డి రచించిన రంగనాథ రామాయణం పరిగణించబడుతున్నది. ఇది దేశీ కవిత సంప్రదాయాన్ని అనుసరించి వెలువడిన కావ్యం.

అటుపై సర్వ లక్షణ సమన్వితమై రూపుదిద్దుకున్న తొలి రామాయణం భాస్కర రామాయణం. ఇది చంపూ కావ్య కోటిలోకి చేర్చబడినది. దీని కర్త హుళక్కి భాస్కరుడు (14వ శతాబ్దం). అటు పై వెలసిన చంపూ రామాయణాలుగా మొల్ల రామాయణం (కవయిత్రి మొల్ల, 14వ శతాబ్దం), రామా భ్యుదయము-అయ్యల రాజు రామభద్ర కవి (క్రీస్తుశకం 1540), రఘునాథ రామాయణము-తంజావూరు రాజు (క్రీస్తు శకం 17 35 నుండి 16 73 వరకు) అచ్చ తెలుగు రామాయణం-కూచి మంచి తిమ్మకవి (17వ శతాబ్దము), శ్రీమదాంధ్ర వాల్మీకి రామాయణము శ్రీ వావికొలను సుబ్బారావు(వాసుదాసు గారు, ఆధునికలు), గోపీనాథ రామాయణము వెంకట కవి . చంపూ రామాయణం ఋుగ్వేద కవి వెంకటాచలపతి, శ్రీమదాంధ్ర చంపూ రామాయణము, అల్లమరాజు రంగశాయి రామోదయము, రంగయ్య కవి. కౌసల్య చరితము, లయగ్రాహి గరుడాచల కవి మాలికా రామాయణము, షటకవి ప్రణీతము(ఆకుండి వెంకట శాస్త్రి, పంతుల. లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రి, దేవ గుప్తాపు వెంకట రమణ, కవిరాజు చింతలపూడి సన్యాసిరావు, మూలా పేరన్న కవి, ఉప్మాక నారాయణమూర్తి), శ్రీ యోగానంద ఆంధ్ర రామాయణము చిల్లరిగె యోగానందయ్య పంతులు, శ్రీ జనమంచి శేషాద్రి శర్మ రామాయణము, శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వర కవుల రామాయణము, రామాయణ కల్పవృక్షం కవి సామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ,మొదలైనవి .

ద్విపద రామాయణాలు

తెలుగులోని పద్య కవిత్వం వృత్తాలని, జాతులని రెండుగా విభక్తమైంది. అందులోని జాతి ఛందంలో "కంద భేదములాఋగాక యుత్సాహము తరువోజ   మధ్యమాక్కఅలునైదు దీపియు మంజరద్విపదపత్రి పదచతుష్పద.. అని అప్పకవి చెప్పినట్లు షడ్విధకందాలు, ఉత్సాహం, తరువోజ, అక్కర, ద్విపద, త్రిపద, చతుష్పద, పంచపద షట్పద, రగడ, కళిక, ఉత్కళిక అనేవి విరాజిల్లుతున్నాయి. వాటిలోని ద్విపద జాతిఛందానికి చెందింది.

ద్విపద పేరును బట్టీ రెండు పాదాలు కలిగి ఉండేదని తెలియకపోదు. సాధారణంగా పద్యానికి నాలుగు పాదాలుంటాయి. వైదిక ఛందంలో మూడు పాదాలున్నట్లు ఈ ద్విపదకి రెండు పాదాలుంటాయి. విన్నుకోట పెద్దన్న అనే లాక్షణికుడు ద్విపదను ద్విపదిగా పేర్కొన్నాడు. అలాగే కావ్యాలంకార చూడామణి కర్త పెద్దిరాజు కూడా ద్విపదిగానే అన్నాడు. రానురాను ఈ ద్విపదియే, ద్విపదగా మారిందంటారు , ఛంద పరిశీలకులు . ద్విపద నన్నయగారి కాలం కన్నా మందే వ్యాప్తి, దీప్తిని పొందింది. పాల్కూరి సోమనాథుడు ద్విపదలో రచనారంభం చేసిన ఆద్యుడిగా పరిశీలకులు అభివర్ణిస్తారు.

ప్రతిపాదంలోను మూడు ఇంద్రగణాలు, ఒక సూర్యగణం వరుసగా ఉండటం, ప్రాసనియమం కలిగి ప్రతి పాదంలోని మూడవ గణం యొక్క మొదటి అక్షరం యతిస్థానంగా కలిగి, ద్విపద పాదంలో నాలుగు గణాలలో మొత్తం 15 మాత్రలకు తగ్గకుండా 18 మాత్రలకు ఎక్కువ కాకుండా ఉంటుందని లాక్షణికులు ద్విపద లక్షణాన్ని పేర్కొన్నారు. అయితే చాలాకాలం ఈ ద్విపద మంజరీ ద్విపదలో, తరువోజులో, ద్విరదగలరగడలో కలిసిపోయి ఉండి, తరువాతకాలంలో ఓ స్వతంత్ర ఛందః ప్రక్రియగా పరిణామం చెంది, సీసం, ఆటవెలది, తేటగీతిలాంటి ఉపజాతులకు ఊపిరులూదింటారు విద్వత్తల్లజులు,

అలాంటి ద్విపదలోనే తెలుగులో తొలిగా రామకథా గర్భితమైన కావ్యం రచించబడింది. అది గోనబుద్ధ రాజ కృతమై, రంగనాథరామాయణంగా రాజిల్లింది. అటుపై ఈ ద్విపదలోనే అన్నమాచార్యుడు, కట్టావరదరాజు, గణపవరపు వేంకటకవి, భోసల ఏకోజి, చాడ రాఘవరెడ్డి, ఏలేశ్వరపు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, మొదలైనవారు వాల్మీకిరామాయాణాన్ని అనువదించారు, అనుసరించారు, కొందరు స్వతంత్రించినారు. ఇటీవల కాలంలో కూడా ద్విపద రామాయణాలను రచించినవారు సుమారుగా పదిమందికి పైనే ఉన్నారు.సంస్కృతంలో అనుష్టుమ్ ఎంత ప్రాథమిక వృత్తంగా భావించబడుతందో అలా తెలుగులో ఈ ద్విపద అంతే ప్రాథమికంగా సంభావించబడుతున్నది.

శ్లేష రామాయణ కావ్యాలు

ఆంధ్ర బాషలో రామ కథ చంపూ, ద్విపద మొదలైన ప్రక్రియలలో ఏ విధంగా ప్రభలు ప్రదర్శించిందో ,అలానే శ్లేషకావ్యాలలో కూడా విశేషంగానే వెలుగులినింది.

శ్లేష అంటే ఒక శబ్దానికి రెండు అంతకుమించి అర్థములు కల కవిత్వ ప్రక్రియ. ప్రధానంగా ఈ శ్లేషకావ్యాలు పాండిత్య ప్రధానమైన అలాగే వ్యంగ్య ప్రధానమైనవి కూడా ఒక శబ్దానికి బుద్ధి విశేషంతో వేరే వేరే అర్థాలు చెప్పటం సామాన్య విషయం కాదు . కేవలం అమోఘమైన పాండిత్యంతోనే అది సాధ్యమవుతుంది . ఒక పద్యం అంటే ఏదో విధంగా చెప్పవచ్చు . కానీ ఒక కావ్యం రచించాలంటే అందులో ఎంత కష్టం ఉంటుందో తెలుస్తుంది .అలాగే కవి యొక్క ప్రతిభ ప్రతిపద్యంలోనూ కనిపిస్తుంది.

అలాంటి శ్లేష కావ్యాలకు పుట్టినిల్లు సంస్కృత భాష. ఒక శ్లోకంలో రెండు అర్థాలు వచ్చేలా కావ్యాలను రచించారు . కవిరాజసూరి రాఘవ పాండవీయం , హర దత్త సూరి రాఘవ నైషధీయము, చిదంబర సుమతి రాఘవ పాండవ యాదవము, మేఘ విజయ గని సప్తసంధాన మహాకావ్యం మొదలైనవి మనకి సంస్కృతంలో కనిపిస్తాయి.

ఈ శ్లేష కావ్యాలనే అనేకార్థ కావ్యాలు అని కూడా పిలుస్తారు అంటే ఒకటి కన్నా ఎక్కువ అర్థాలు కలిగిన కావ్య రచనలు . అలా రెండు మూడు నాలుగు కావ్యాల అర్థాలు ఒకే కావ్యంలో నిబిడీకృతం చేయడం .రెండు కథలు అయితే ద్వ్యర్థికావ్యమని, మూడు కథలు ఉంటే త్ర్యర్థికావ్యమని, నాలుగు కథలు ఉంటే చతుర్థి కావ్యమని పిలుస్తారు మరోలా చెప్పాలంటే వాటిలోని ఇతివృత్త సంఖ్యను బట్టి ఆయా పేర్లు ఏర్పడ్డాయి . అయితే వాటిలోని ఇతివృత్తాల సంఖ్యతో నిమిత్తం లేకుండా అన్నింటిని ద్వ్యర్థికావ్యములు అనే వ్యవహరిస్తున్నారు. పరిమితమైన పదాలను ఉపయోగించి అపరిమితమైన అర్థ ప్రయోజనాన్ని సాధించే అనేకార్థక కావ్యాలు ప్రధానంగా శ్లే ష అనులోమ విలోమ కవిత్వం, గర్భ కవిత్వం, క్షుతక చిత్రము మొదలైన పద్ధతులను అనుసరించి రచింపబడుతున్నది.

అనేకార్థ సాధనకు అనులోమవిలోమ రచన మరియొక విధానము. ఈ పద్ధతిలో రచింపబడిన కావ్యాలలో శ్లోకమును మామూలు పద్ధతిలో పైనుండి క్రిందికి చదివినప్పుడు ఒక అర్థము, దానినే విలోమ పద్ధతిలో క్రిందినుండి పైకి చదివినప్పుడు మరియొక అర్థము ఏర్పడతాయి. ఈ విధంగా ఏర్పడిన రెండు శ్లోకాలలో రెండు కథలు ఇమిడి ఉంటాయి. ఈ అనులోమ విలోమ కావ్యాలను ,గతి - ప్రత్యాగతి కావ్యాలు, ప్రతిలోమ కావ్యాలు అని కూడ అంటారు. ఇది మిక్కిలి దుష్కరమైన రచనా విధానము. తెలుగులో ఇటువంటి కావ్యములు లేవు. కాని పింగళి సూరనగారి కళాపూర్ణోదయ కావ్యములో ఒక అనులోమవిలోమ పద్యమున్నది.

తెలుగులో అనేకార్థక కావ్యరచన అత్యంత క్లిష్టతరం. భాష పై విశేష అధికారం ఉంటేగానీ ద్వ్యర్థికావ్యాలు రచించలేరు. ఏదోవిధంగా పద్యాలతో కుస్తీపట్టి కావ్యార్థాలనుసాధించినా, కవితా ప్రతిభతో ఆహా అనిపించలేరు. కానీ, పింగళి సూరనామాత్యుడు ఇవన్నీ సాధించి, ప్రాచీన కవులలో ఒక ప్రత్యేకత కలిగిన మహాకవిగా కీర్తి గడించాడు.

తెలుగులో తొలిగా శ్లేష కావ్యాన్ని రచించింది వేములవాడ భీమకవి ఈయన రాఘవ పాండవీయం అనే ద్వ్యర్థికావ్యాన్ని రచించాడు అయితే అది లభించడం లేదు . ఆ తరువాత 16 శతాబ్దం వాడైన పింగళి సూరన రచించిన రాఘవ పాండవీయం తెలుగులో తొలి శ్లేష కావ్యం/ద్వ్యర్థికావ్యంగా ప్రసిద్ధి చెందింది. అసమాన ప్రతిభ శాలి అయినా పింగళి సూరన్న కవి-

. రెండర్థంబుల పద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా కుండుం దద్గతిఁ గావ్య మెల్ల నగునే నోహో! యనం జేయదే పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగుకబ్బం బద్భుతం బండ్రు ద క్షుండెవ్వాఁ డిల రామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్ (పీఠిక-10)

రెండర్థములలతో నొక్క పద్యమును వ్రాయుటే కష్టము; తెనుగున రామాయణ భారత కథలను కలుపుచూ కావ్యము వ్రాయుటకు సమర్థుడెవరు? ఇటువంటి పోలికలొక లొండురెండు కనబడునుగానీ కావ్యనిర్మాణమున నట్టి సన్నివేశములు లేవని చెప్పుటకు సందేహమక్కరలేని పాండిత్యముగల సమర్థుఁడే సూరనకవి. అని తన ప్రతిభను చాటుకున్నాడు.

ఈ కావ్యం రామాయణార్థంగా, భారతర్థంగా ఉన్నటువంటి ఒక పద్యాన్ని ఉదాహరణగా చూద్దాం.

అనుపమ దివ్య విక్రమ సమగ్రుఁడు రామవిభుండు జిష్ణుఁడా యనితర భేద్య రౌద్ర ధనువశ్రమభంగిగ వంచి బాహులీ ల నెరసి నభ్రగానిమిషలక్ష హృదంబకవృత్తి నుర్వరా జన హృదయాక్షివర్తనముఁ జాలఁగ నద్భుతవార్ధిన్ ముంచుచున్2-56

రామాయణం: అనుపమ దివ్యవిక్రమ సమగ్రుడు = సాటిలేని అద్భుత పరాక్రమశీలి, జిష్ణుఁడు = జయశీలుడు, అయిన రామవిభుడు = శ్రీరామచంద్రుడు, ఆ అనితరభేద్య = ఇతరులు ఎక్కుపెట్టుటకు శక్యముగానిదైన, రౌద్రధనువు= రుద్రసంబంధమైన ధనుస్సును, అనగా శివధనుస్సును, అశ్రమభంగిగ = అనాయాసముగా విరుగునట్లుగ, వంచి = విరిచి, అభ్రగ=ఆకాశ మార్గమున తిరుగు, అనిమిష = దేవతలయొక్క, లక్ష హృత్-అంబకవృత్తి = లక్షలాది హృదయము మరియు కన్నులయొక్క వ్యాపారముచే, ఉర్వరాజన = లోకములోని జనుల, హృదయ+అక్షివర్తనము = హృదయము, కనుల ప్రవర్తనను, చాలగ = మిక్కిలి, అద్భుతవార్ధిన్ = ఆశ్చర్యమనెడి సముద్రములో, ముంచుచు, బాహులీలన్ = భుజశక్తిచే, నెరసె = ప్రకాశించెను.

తాత్పర్యం: సాటిలేని అద్భుత పరాక్రమశీలి అయిన శ్రీరామచంద్రుడు జయశీలుడై ఇతరులకు దుర్భేద్యమైన శివధనుస్సును అవలీలగా విరిచి లక్షలాది దేవతలను భూలోకవాసులను ఆశ్చర్య సముద్రంలో ముంచుచు తన భుజశక్తిచే ప్రకాశించెను.

భారతం: అనుపమ దివ్యవిక్రమ సమగ్రవిభుడు, రామవిభుడు = అందమైన ప్రభువు, జిష్ణుడు= జయశీలి అయిన అర్జునుడు, ఆ అనితరభేద్యమైన, రౌద్రధనువు = భయంకరమైన ధనుస్సును, అశ్రమభంగిగ వంచి = అవలీలగా ఎక్కుపెట్టి, అభ్రగ = ఆకాశమున తిరుగు, అనిమిష = మత్స్యయంత్రమును, లక్ష = గుఱిని (లక్ష్యం లక్షం శరవ్యంచ అని అమరం), హృత్ = హరించునట్టి, అంబక = బాణముయొక్క, వృత్తిన్ = వర్తనముచే అనగా ప్రయోగముచేత (అనగా మత్స్యయంత్రమును భేదించి) ఉర్వరాజన = లోకములోని జనులందరి హృదయములు, చూపులు అద్భుతసముద్రములో మునుగునట్లుగా తన భుజబల శక్తిచే ప్రకాశించెను.

తాత్పర్యం: అనుపమదివ్యవిక్రమ సమగ్రవిభుడు, అందగాడు, జయశీలి అయిన అర్జునుడు. ఆ భయంకరమైన ధనుస్సును అవలీలగా ఎక్కుపెట్టి, ఆకాశమున తిరుగునట్లు ఏర్పాటు చేసిన ఆ మత్స్యయంత్రమునును గుఱిచూసి భేదించి లోకములోని జనులందరి హృదయములు, చూపులు అద్భుతసముద్రములో మునుగునట్లుగా తన భుజబలశక్తిచేత ప్రకాశించెను.

ఇలా ఒకే పద్యంలో రామచంద్రుడు చేసిన శివ ధనుర్భంగం గురించి అదే విధంగా అర్జునుడు చేసిన మత్స్య యంత్ర భేదనం గురించి కవి చిత్రించాడు.

ఈ కావ్యాన్ని అనుసరిస్తూ తరువాత అనేక శ్లేష కావ్యాలు రామాయణపరంగా వచ్చాయి.

రామకృష్ణ విజయము - మరిగంటి సింగరాచార్యుడు. అచలాత్మజా పరిణయము తిరుమల - బుక్కపట్టణము'కిరీటి' వెంకటాచార్యుడు. ధరాత్మజా పరిణయము - క్రొత్తలంక మృత్యుంజయుడు. శివరామాభ్యుదయము - పోడూరి పెదరామామాత్యుడు. లంకావిజయము (రావణ దమ్మీయము)పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి.రాఘవ వాసుదేవీయము క్రొత్తపల్లి సింగరాచార్యుడు . రామకృష్ణోపాఖ్యానము - శ్రీపాద వేంకటా చలపతి. ఖలకర్ణవిషాయన రామాయణము- పన్నాల బ్రహ్మన్న.నిర్వచన భారతగర్భ రామాయణము- రావిపాటి లక్ష్మీనారాయణ. ఆంధ్ర రాఘుపాండవీయము రావూరి దొరస్వామి శర్మ,రాఘువనైషధీయము - రావూరి దొరస్వామి శర్మ . రాఘువ పాండవయాదవీయము ఎలకూచి బాల సరస్వతి.యాదవ

రాఘవపాండవీయము నెల్లూరి వీరరాఘవకవి. రామకృష్ణార్జున రూపనారాయణీయము- ఓరుగంటి సోమశేఖర కవి. రాఘవ పాండవయాదవీయము అయ్యగారి వీరభద్రకవి. నలయాదవ రాఘవపాండవీయము మరింగంటి సింగరాచర్యులు.

త్ర్యర్థికావ్యం

అలా విశేషంగా సాగిన ద్వ్యర్థికావ్యములతో సంతృప్తి చెందక ఆ తరువాత మూడర్థాలు లేదా మూడు కథలు ఇతివృత్తాలుగా కలిగిన త్ర్యర్థికావ్యాలు కూడా ఉద్భవించాయి వాటిలోని యాదవ రాఘవ పాండవీయం అనేదానిని నెల్లూరి వీరరాఘవ కవి రచించాడు. ఈ కావ్యం లోని ఒక ఉదాహరణ

ఆ. "శ్రీల కిరవు బహుళసితభానుకులులకు నాటపట్టు సజ్జనాస్పదంబు మహి నయోధ్య కాంతి మధురసాలోజ్జ్వల నా౹గ పురి దనర్చు నవ్యలీల.

యాదవ :- శ్రీలకు + ఇరవు = సంపదలకు స్థానము, బహుళ+ సీత + భాను + కులులకున్ + ఆటపట్టు = పలువురు చంద్రవంశప రాజులకు ఉనికిపట్టు, సజ్జన + ఆస్పదంబు = సుజనులకు చోటు, మహిన్ = భూలోకమున, కాంతిన్ తేజమున, అయోధ్య= జయింప నలవికానిది, సాల + ఉజ్జ్వల = ప్రాకారములచే శోభావంత మైనది, మధుర + నాగ + పురి = మధుర అనే పట్టణము, నవ్యలీల = నూతన విలాసములతో, తనర్చు = ఒప్పు.

రాఘవ :- బహు + లసిత + భాను కులులకు = విఖ్యాతిగాంచు సూర్యవంశ క్షత్రియులకు ఆటపట్టు, మహిన్ అయోధ్య + నాగ + పురి తనర్చు = అయోధ్య అను పట్టణము కలదు, కాంతిన్, మధుర + సాల + ఉజ్వల.

పాండవ :- మధుర = ఇంపైనది, నా౹గపురి = హస్తినా పురము, నవ్యలీల + తనర్చు = ఒప్పును.

కవి తన కావ్యమును చిత్రవ్యంగ్య చమత్ క్రియలతో శోభిల్ల జేసినట్లు కూడ పేర్కొనెను.

తిట్టుకవిత్వంలో రామకథ

తెలుగు సాహిత్యం వివిధ శాఖలతో విస్తరిల్లింది అందులో తిట్టు కవిత్వానిది ప్రత్యేకమైన స్థానం. ఇది కూడా శ్లేష కావ్య ప్రక్రియలలో ఒక భాగంగానే చెప్పవచ్చు. రస హృదయులైన కవుల మనసు ఇతరుల వల్ల గాయపడినప్పుడు లేదా వ్యధ చెందినప్పుడు దూషణ రూపంగా వెలువడిన కవిత్వమే ఈ తిట్టు కవిత్వం. ఇందులో కూడా రామ కథ ప్రముఖ స్థానం లోనే నిలిచింది .

ఈ ప్రక్రియలో పిండిప్రోలు లక్ష్మణ కవి లంకా విజయం అనే రెండు ఆశ్వాసాల కావ్యాన్ని రచించాడు ఈ కవి తన సొంత విషయంతో పాటు రామ కథను కూడా ఈ కావ్యంలో చిత్రించాడు. అలాగే పన్నాల బ్రహ్మన్న ఖళాకర్ణ విషాయన రామాయణాన్ని తిట్టు కవిత్వ ప్రక్రియలోనే రచించాడు.

ఉపాఖ్యానాలలో రామ కథ

వాల్మీకి మహర్షి సంస్కృతంలో రామాయణాన్ని రచించిన తరువాత, వ్యాసభగవానుడు రామ కథను అనేక పురాణాలలో ఉపాఖ్యానముగా చిత్రించాడు భాగవతం నవమస్కంధంలోనూ, భారతం అరణ్యపర్వంలోనూ మనకి రామ కథ కనిపిస్తుంది. అదేవిధంగా తెలుగులో కూడా ప్రత్యేక రామాయణాలు విలసిల్లినా , రామ కథను తమ కృతులలో ఉపాఖ్యానంగా చిత్రించారు. భారతాంతర్గత రామోపాఖ్యానము . భాగవతాంతర్గత రామోపాఖ్యానము ,హరివంశాంతర్గత రామ కథ, యయాతి చరిత్రలో రామ కథ ఇలా ఉదాహరణలుగా చెప్పబడే కావ్యాలు.

ఖండ కావ్యాలలో రామ కథ

మహా కావ్యాలుగా చిత్రించబడిన రామ కథ ఖండకావ్య ప్రక్రియలో కూడా రూపాంతరం చెందింది.సాహిత్య దర్పణంలో పద్య కావ్యాలను మహాకావ్యం, ఖండకావ్యం, కోషం అని మూడు విధాలుగా పేర్కొనడం జరిగింది సర్గ బంధాత్మకమై , పంచసంధియుక్తమై వర్ణనను కలిగి ఒక్క అంగీరసం వివిధ అంగరసాలతో కూడింది మహాకావ్యం . ఖండకావ్యం మహాకావ్యం యొక్క ఒక భాగం మాత్రమే 'ఖండకావ్యం భవేత్ కావ్య స్యైక దేశాను సారిచ' అంటూ విశ్వనాథుడు ఖండకావ్యం యొక్క లక్షణాన్ని తెలియజేశాడు ఖండకావ్యం ముక్తకావ్యాలు కలిపి లఘుకావ్యాలని పిలుస్తారు . ఖండకావ్యాన్ని క్షుద్ర కావ్యం గా కూడా పేర్కొన్నారు . అయితే క్షుద్ర అనేటువంటిది నీచమైనటువంటి అర్థంలో కాదు . క్షుద్ర అంటే అల్పమైన లఘువు అయిన నది అని మాత్రమే అర్థం తీసుకోవాలి. లఘుకావ్యాలు కూడా చాలా ఆదరణ పొందాయి . అలా రామ కథ లఘు కావ్యంగా చెప్పబడే ఖండకావ్యం లో కూడా అభివర్ణించబడింది. సంధ్యా సావిత్రి ఉడత భక్తి మొదలైనవి తెలుగులో రామ కథతో సంబంధం ఉన్నటువంటి ఖండకావ్యాలు. అలాగే రామాయణంలోని చిన్న చిన్న అంశాలను కథా వస్తువుగా తీసుకొని వచ్చినటువంటి ఖండకావ్యాలు కూడా అనేకం ఉన్నాయి.

ఉత్తర రామ కథ

రామాయణంలోని ఉత్తరకాండపై ప్రత్యేక కావ్యాలు నెలకొన్నాయి వాటిలో తిక్కన వ్రాసిన నిర్వచనోత్తర రామాయణం, కాశభూపతి విఠల రాజు ద్విపదలో కూర్చిన ఉత్తర రామాయణం కంకంటి పాపరాజు రచించిన ఉత్తర రామాయణం, గోవింద రామాయణం ,నిర్వచనోత్తర రామాయణ శేషం మొదలైనవి వెలువడినాయి.

జానపద సాహిత్యంలో రామ కథ

జానపద సాహిత్యానికి రామ కథ ఊపిరులూదింది అని చెప్పడంలో అత్యుక్తి లేదనిపిస్తుంది. కూచికొండ రామాయణము, శారద రామాయణము, ధర్మపురి రామాయణము, రామకథా సుధార్ణవము, మోక్ష గుండ రామాయణము, సూక్ష్మ రామాయణము, సంక్షేప రామాయణము, గుత్తెనదీవి రామాయణము, అధ్యాత్మ రామాయణము, చిట్టి రామాయణము, శ్రీరామదండములు, రామాయణ గొబ్బిపాట, శ్రీరామ జావిలి, అడవి, శాంత, పెండ్లి సేతు, గోవింద నామములు, ఊర్మిళాదేవి నిద్ర ,లక్ష్మణ దేవర నవ్వు పుత్రకామేష్టి పాతాళ హోమము, కుశలవ యుద్ధము, కుశలాయకము, ఇత్యాదులు జానపద వాఙ్మయ వాటికలో విరబూసిన రామకథా - ప్రసూనాలు. వీటిలోని చాలా పాటలు జనాల నాలుకలపై నేటికీ నర్తిస్తున్నాయి.

సంకీర్తనలలో రామ కథ

నవవిధ భక్తిరీతులలో సంకీర్తన ఒకటి భగవంతుడు యొక్క గుణగానాన్ని చేసి ఎంతోమంది వాగ్గేయకారులు తమ పాటలతో పరమపదానికి బాటలు వేశారు వారు తరించడమే కాక ఎందరినో తరింపజేశారు .అలా సంకీర్తనలలో సంక్షిప్తంగా రామ కథను రచించి తరించిన వాగ్గేయకారులు ఎందరో ఉన్నారు వారిలో అన్నమయ్య, భక్త రామదాసు గారు ,త్యాగరాజ స్వామి ,తూము లక్ష్మీ నరసింహ దాసు గారు, క్షేత్రయ్య, నారాయణ తీర్థులు, అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలు ,పరాంకుశ దాసు కీర్తనలు ప్రయాగ రంగశర్మ గారి కీర్తనలు సొంటి సీతారామయ్య గారి కీర్తనలు, మైసూరు వాసుదేవా చారి గారి కీర్తనలు, పట్నం సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్ రచించిన కీర్తనలు ఇలా ఎంతోమంది మహనీయులు రామ కథను కీర్తనలలో రచించి శ్రీరాముడి పదసన్నిధికి సమర్పించారు.

యక్షగానంలో రామ కథ

పేరుకి సంస్కృత పదంగా వినపడే యక్షగానం పూర్తిగా దేశీ సంబంధమైన సంగీత ప్రక్రియకు అద్దం పడుతుంది తెలుగువారికి సొంతమైన ఈ యక్షగానం లో కూడా రామ కథ ఒదిగిపోయింది. వేల్పూరి వెంకట కవి రామలీల యక్షగానము , ముమ్మడి దేవుల తిరుమల కవి గీత రఘునందనము, శిర్నాడు వెంకటరాయ కవి కృతమైన రామాయణ యక్షగానము ,మిల్లి బసవ రెడ్డి శ్రీమద్రామ వర మాయన యక్షగానము ,ఊగిరాల పాపయ్య రామనాటకైక్షగానము, నిడదూరు వెంకటాచార్యకవి సమగ్ర రామ నాటక యక్షగానము, ధర్మపురి రామాయణం, అధ్యాయాత్మ రామాయణము, మిట్టే మరి రామాయణము ,సుగ్రీవ విజయం ,కొమ్మలపాటి రామాయణం ,సుందరకాండము, సీతా స్వయంవరం ,సీతా కళ్యాణం, రామాయణం శ్రీరామ నాటకం, రామ పట్టాభిషేకం, శాంతా కళ్యాణం ,అహల్య సంక్రందనం, శ్రీరామ విజయం, రామదాసు నాటకం, వీధి భాగవతములు ,భాగవతుల హరి పదములు ,బొమ్మలాటలు సంత వేలూరు కుశలవ నాటకం, ఇలా మొదలైనవి యక్ష నాటక ప్రక్రియలలో రామ కథను మలిచిన రస రమ్య గీతాలు.

హరికథ లో రామ కథ

తెలుగువారికి సొంతమైన హరికథ చాలా విశేషమైనది అటుగీతంతోనూ ఇటు వచనం తోను కూడి ఉండి ఆలకించే వారికి ఆనందాన్ని అందించే భగవత్ కథ, గుణ ,నామాలను వీనుల విందుగా అందించే విశిష్ట ప్రక్రియ హరికథ ఈ హరికథలో రామ కథ సుధలాగా ప్రవహించింది .మోక్షగుండా రామాయణము, యదార్ధ రామాయణం ,మొదలైనవి వెలువడ్డాయి ఆ తరువాత రామాయణ కథలోని ఒక్కొక్క ఘట్టం గురించి ఒక్కొక్క హరికథలు సుమనోహరంగా హరికథకులు చెప్పారు .

బుర్రకథలో రామ కథ

తెలుగువారికి మాత్రమే సొంతమైన వాటిలో బుర్రకథ కూడా విశేష ప్రాచుర్యాన్ని పొందింది సర్వజనరంజకంగా సాగే బుర్రకథలు పద్యాలు తోహరాలు, వచనాలు, రాగతాళములలతో ఉన్న కీర్తనలు ,ఇలా కలగలిపిన విశేష ప్రక్రియ బుర్రకథ. ఈ బుర్రకథ లో కూడా నదీరా సంపూర్ణ రామాయణం, శ్రీరామ జననం, సీతా కళ్యాణం, పాదుకా పట్టాభిషేకం, సుగ్రీవ విజయం ,లంకాదహనం

రావణసంహారం లవకుశ అనే బుర్రకథలు విశేష వ్యాప్తిని పొందాయి . ఇవే కాక తరువాత ఎన్నో రామకథ ఇతివృత్తంతో కూడుకున్న బుర్రకథలు ఉద్భవించాయి.

ఇలా రామ కథ నాటకాలుగా, శతకాలుగా, వచనాలుగా, బహురూపాంతరాలను చెందింది అంతేకాక సామాన్య స్త్రీలు మాట్లాడుకునే జాతీయాల వరకు అది చేరుకుంది. అగస్త్యభ్రాత, అంగరాయబారం, అలో లక్షణ ,రామ రావణ యుద్ధం, కలియుగ రావణాసురుడు, ఉడతా భక్తి, చుప్పనాతి సూర్పనఖ, తా జెడ్డ కోతి వనమంతా చెడిచింది ,సీత పుట్టుక లంకకు చేటు, కట్టే కొట్టే తెచ్చే, రామాయణమంతా విని రాముడికి సీత ఏమవుతుంది అన్నట్టు, రామబాణం ,రామరాజ్యం ,విశ్వామిత్ర సృష్టి ,లంకలో పుట్టిన వారెల్లా రాక్షసులే, వాలి సుగ్రీవులలా ఉన్నారే, ఇంటిగుట్టు లంకకు చేటు, మొదలైన జాతీయాలు నేటికి కూడా జనాల నాలుకలపై నర్తన చేస్తూనే ఉన్నాయి. రామ కథను అడుగడుగునా అణువణువునా నింపుకున్న ది తెలుగుజాతి.